

VÉGHSEŐ TAMÁS*

CUIQUE SUUM TRIBUERE

Görögkatolikusok úton Trianon felé

1992 tavaszán – római teológiai tanulmányaim első évében – egy olyan találkozás részese lettem, mely mély nyomokat hagyott bennem. Abban az időben a jezsuiták vezette Német–Magyar Kollégiumban az újonnan érkező papnövendékeket minden évben egy bronzplakettel ajándékozták meg, mely Szent Ignác életéből a La Storta-i látomást örökítette meg. „*Ego vobis Romae propitius ero*” („*Rómában kegyes leszek hozzátok*”) – hangzott el az ígéret Ignácnak és társainak Róma kapujában, s ugyanezt hirdette a bronzplakett felirata az Örök Városba érkező „germanikusoknak” is. Nagyon tetszett ez a bátorító gondolat, s elhatároztam, hogy egyszer felkeresem a látomás helyszínét. Az első tanév tavaszán tudtam megvalósítani ezt a tervemet. Megnéztem, honnan és mikor indul vonat erre a belvárostól messze eső városrészre és egy szép tavaszi napon útnak indultam. Éppen csak elindult a vonat, amikor a velem szemközti ülésre leült egy ötven év körüli pap. Nagyon barátságosnak tűnt, hamar beszélgetésbe kezdtünk. Kiderült, hogy erdélyi román görögkatolikus pap, aki Rómába a teológiai tanulmányait jött „pótolni”, mivel az 1989-es fordulatot követően az illegalitásból éppen visszatérő görögkatolikus egyház számára alig néhány hónapos gyorstalpaló után szentelték pappá. Elmondtam, hogy én is görögkatolikus vagyok, s a határ másik oldaláról, Magyarországról jöttem. Ennek nagyon örült, s megkérdezte, milyen nemzetiségű vagyok. Ezt a kérdését nem igazán értettem, hiszen mondtam, hogy Magyarországról jöttem, tehát magyar vagyok.

Itt – mondhatni – éles fordulat állt be a beszélgetésünkbe.

„*Ha görögkatolikus vagy, te nem lehetsz magyar! Te román vagy ruszin vagy, de magyar nem lehetsz! Nincsenek magyar görögkatolikusok. Magyarországon elmagyarosított román és ruszin görögkatolikusok vannak!*” – hangzott az indulatos, s már egyáltalán nem barátságos válasz, ami le is zárta beszélgetésünket. Szerencsére, beszélgetőpartnerem néhány perc múlva a Gemellinél le is szállt.

Alaposan fejbe vágott ez a kioktatás, mivel korábban ehhez még hasonlót se hallottam. Ha valaki görögkatolikus, akkor nem lehet magyar? Mégis honnan veszi ezt ez a jóember? Úticélmohoz érve lehangelve üldögéltem a látomás kápolnájában, s azon morfondíroztam, hogy ezt a napot bizony egészen másként terveztem. Ha különleges, látomászerű lelki élményre nem is számítottam, de a román pap megjelenése és indulatos, kioktató szavai nagyon bántottak. Különösen az az indulat nyugtalanított, ami a *magyar görögkatolikus* „hívószó” elhangzására megjelent a kezdetben nagyon barátságos román pap arcán.

* MTA-SZAGKHF Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport

De aztán megszoktam az efféle jeleneteket. Mert később a római éveim során (és még jó ideig azt követően is) volt „szerencsém” ezt még számos alkalommal meghallgatni. Igazából már csak akkor okozott fájdalmat, amikor ugyanezt – igaz indulatos vita hevében – erdélyi magyar katolikus paptól hallottam.

Ha nem is ezért az „élményért” mentem el a La Storta-i kápolnába, ez a találkozás végeredményben meghatározóvá vált számomra. Az egyháztörténelem iránt egyébként is meglévő érdeklődésemet a magyar görögkatolikusok története felé irányította. Későbbi tanulmányaim és kutatásaim segítettek megérteni az indulat okát. Az alábbiakban ezt szeretném megosztani az olvasóval, mert bármennyire is különösen hangzik, a román-magyar viszony görögkatolikus vonalán történeteknek köze van még a Trianonhoz vezető történelmi eseményekhez is.

Történetünk kulcsmozzanata a Hajdúdorogi Egyházmegye megalapítása 1912-ben.¹ Önmagában ez az esemény csak annyiban mondható rendkívülinek, hogy a dualizmus korának ez volt az egyetlen katolikus egyházszerkezeti változása. De ettől eltekintve mindössze annyi történt, hogy a Szentosz és a magyar kormány tárgyalásainak eredményeként a Magyar Királyság meglévő hét görögkatolikus egyházmegyéje mellett létrejött egy nyolcadik. Mégpedig úgy, hogy öt görögkatolikus egyházmegye (Munkács, Eperjes, Nagyvárad, Szamosújvár és Gyulafehérvár-Fogarás), valamint az Esztergomi Főegyházmegye összesen 162 parókiát engedett át az új egyházkormányzati egység számára. Mivel a magyarországi görögkatolikus egyházmegyéek nagy kiterjedésűek voltak, az egyházszerkezet átalakítása tökéletes összhangban volt a kisebb egyházmegyéket preferáló szentszéki elképzelésekkel is.

Ezekkel az információkkal többé-kevésbé ki is merítettük mindazt, ami ebben a történetben szokványosnak mondható. Minden más rendkívüli volt.

Rendkívüli volt mindenekelőtt az, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegyének magyar jellege volt, vagyis a magyar identitású és magyar nyelvű bizánci rítusú katolikus hívek számára állították fel. A nemzetiségi jelleg önmagában nem volt szokatlan, hiszen az erdélyi és partiumi négy görögkatolikus egyházmegye, a Gyulafehérvár-Fogarasi Főegyházmegye és szuffragáncus egyházmegyéi, a Nagyvárad, a Szamosújvári és a Lugosi Egyházmegyéek büszkén hirdették egyházuk román jellegét. „*Biserica Română Unită cu Roma*”, vagyis *Rómával Egyesült Román Egyház* – hangzik ma is a hivatalos megnevezésük. Nem ennyire hangsúlyos módon, de a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyéek rutén/ruszin jellege is közismert volt. A közgondolkodásban ez elfogadottságot is nyert, mivel tükrözte azt az általánosan elterjedt nézetet, mely szerint a bizánci rítus a szláv népek és a románok vallási jellemzője. Ebből a nézetből ugyanakkor az is következett, hogy a magyarság és a bizánci rítus egymással nem kompatibilis fogalmak. A magyar jellegű Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása azt jelentette, hogy a magyar kormányzat mint az alapítás kezdeményezője „hivatalosan” meghaladottnak nyilvánította ezt a nézetet, hiszen a magyarság és a bizánci rítus összeegyeztethetőségét hirdető magyar görögkatolikusoknak megadta azt az eszközt, az önálló egyházkormányzatot, mellyel fennmaradásukat és jövőbeni fejlődésüket a magyar társadalmon belül biztosíthatták.

Ez a nem csekély jelentőségű lépés kiváltotta mind a magyar többségi társadalom, mind pedig az érintett nemzetiségek reakcióját. A magyar közvélemény alapvetően tá-

¹ Az alapítás közvetlen előzményeihez: VÉGHSEŐ Tamás: *A Hajdúdorogi Egyházmegye megalapításának közvetlen előzményei*. Athanasiana 35 (2013), 109–121.

mogatta a magyar görögkatolikusok mozgalmának kormányzati szinten történő felkarolását. A magyar görögkatolikus egyházmegeért és a magyar nyelv liturgikus használatának engedélyeztetéséért ekkor már mintegy félvszázados küzdelem zajlott az ország nyilvánossága előtt,² amit különösen a református egyházhoz kötődő politikai erők támogattak. A sajtó többsége is nemzeti ügynek tekintette az úgynevezett hajdúdorogi mozgalmat, s egyre sürgette a kormányzatot a kettős cél, vagyis „magyar nyelv – magyar egyházmege” elérésére.³ A magyar görögkatolikusok mozgalma egyértelműen összhangban állt az államnyelv terjesztésének és az asszimiláció felgyorsításának programjával, ezért erős politikai és társadalmi támogatottságot tudhatott maga mögött. Ugyanakkor nem hiányoztak a mellézköngék sem. A református támogatás mögött, különösen az 1896-ban, az Egyetemi templomban végzett magyar nyelvű görögkatolikus liturgia vonatkozásában,⁴ felsejlett az a szándék, hogy a magyar görögkatolikusok és a kérésüket megtagadó Szentszék közötti konfliktus kiélézése akár még egy Rómától független bizánci rítusú nemzeti egyház létrejöttéhez is vezethetett, amit az 1895-ös egyházipolitikai törvények jogilag lehetővé is tettek.⁵

A magyar társadalom alapvetően támogató álláspontja elfogadásra talált a Munkácsi és az Eperjesi Egyházmegekben is, melyek klérusa a századfordulóra már döntően magyar érzelmű volt. Ezzel szemben a magyarországi románok (görögkatolikusok és ortodoxok, világiak és egyháziak) körében a magyar kormány lépése, illetve az egyházmege-alapítás megvalósításának konkrét módja erőteljes tiltakozásokat váltott ki.

Ha meg akarjuk érteni, hogyan interpretálták a románok a történéseket, érdemes felapoznunk Raymund Netzhammer (1862–1945) bukaresti római katolikus érsek naplóját.⁶ Ebben találunk egy érdekes beszélgetést, mely 1912. március 10-én zajlott le az érsek és Károly román király között az érseki palotában.⁷ A Hajdúdorogi Egyházmege felállításának legújabb híreiről beszélgettek, amikor Károly király egy érdekes megjegyzést tett. Kifejezte őszinte csodálkozását a fölött, hogy a magyarok – érte ez alatt a

2 A küzdelem legújabb összefoglalása: VÉGHSEŐ Tamás: *A hajdúdorogi mozgalomtól a Hajdúdorogi Egyházmege felállításáig (1868–1912)*. In: Terdik Szilveszter (szerk.): *Orcad világossága. Görögkatolikusok Magyarországon*. Debrecen, 2020. 332–342.

3 A Szabó Jenő által megörzött hagyomány szerint Hajdúdorog városa az 1868 áprilisában megrendezett első magyar görögkatolikus kongresszus alkalmából a résztvevőktől két nemzeti lobogót kapott ajándékba: az egyiket a „magyar liturgia”, a másikon a „magyar egyházmege” felirat szerepelt. A hajdúdorogi mozgalom jelképesen ezt a két zászlót magasra emelve képviselte a dualizmus évtizedeiben a magyar görögkatolikusok igényeit. SZABÓ Jenő: *Hajdudorog két zászlaja*. Magyar Világ I. évf. 16. sz. (1906. július 1.), 1–2.

4 1896. június 27-én Ujhelyi Andor hajdúdorogi parókus Budapesten az Egyetemi templomban magyar nyelvű Szent Liturgiát mutatott be a hajdúdorogi Állandó Végrehajtó Bizottság tagjainak és számos érdeklődő jelenlétében. Az istentisztelet volt a kezdő momentuma annak a követjárásnak, melynek során az ÁVB felkereste a közjogi méltóságokat és ismételten a magyar nyelv liturgikus használatának szentesítését és a Hajdúdorogi Egyházmege felállítását kérte. A gondosan előkészített és jelentős sajtóvisszhang eredményeként a Szentszék rövid – és némileg elhamarkodott – vizsgálat után szigorú tiltó rendelkezéseket hozott a magyar nyelv liturgikus használatával szemben.

5 Vö. Drohobeczky Gyula kőrösi püspök levele XIII. Leó pápához a magyar liturgia ügyében 1897. január 26-án. Vö. VÉGHSEŐ Tamás–KATKÓ Márton Áron: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez*. 1. kötet: 1778–1905, (Collectanea Athanasiana II., 4/1), Nyíregyháza 2014, (a továbbiakban: *Források II/4/1.*), 280–289., 284.

6 *Raymund Netzhammer: Bischof in Rumänien: im Spannungsfeld zwischen Staat und Vatikan*. Nikolaus Netzhammer (Hrsg.), 2 vol., München 1995–1996.

7 Károly király és családja vasárnaponként az érsek kápolnájában vett részt római katolikus szentmisén.

magyar kormányt – egy magyar jellegű bizánci rítusú egyházmegye felállítását mellett döntöttek. Teljesen valószínűtlennek tűnt számára ez a lépés. Évekkel korábban ugyan Sturdza miniszterelnök egyszer említette neki, hogy Magyarországon kísérletek zajlanak a magyar nyelv liturgikus alkalmazásának bevezetésére, de akkor ezt a király úgy értette, hogy egyes római katolikus papok és plébániák próbálnak megszabadulni a latin nyelvtől. Azt, hogy ez a jelenség valójában a görögkatolikus parókiákon jelentkezett, csak ekkor, Netzhammer érsekkel beszélgetve értette meg. Ez a felfedezés teljesen megdöbbenetete.⁸ Megértette ugyanis, hogy a magyar politikai elit ezzel a döntéssel átlépett egy jelképes vörös vonalat és durván behatolt abba a térbe, mely a magyarországi románság számára az elkülönülés és a megmaradás zálogát jelentette.

Károly király döbbenete valószínűleg még nagyobb lett, amikor megismerte a magyar görögkatolikus egyházmegye felállításának részleteit. A román görögkatolikus püspököket – közelebbről ismerve a magyar görögkatolikusok több évtizedes mozgalmát – az alapítás ténye nem döbbenetete meg. Sőt, amikor 1911 novemberében a Szentszék kikérte a Magyar Katolikus Püspök Kar véleményét, nyugodt szívvel szavazták meg a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának tervét.⁹ Akkor viszont ők is megdöbbenetek, amikor szembesültek az átszervezés valós mértékével, vagyis azzal, hogy konkrétan hány parókiát kell átengedniük az új egyházmegyének. Ez volt az a pont, amikortól kezdve a Hajdúdorogi Egyházmegye a románok számára gyűlöletessé és annak jelképévé vált, hogy a magyar állam rárontott az ország román görögkatolikus lakosaira.

A részletkérdéseket tisztázó 1912. februári 8-i budapesti tárgyalások során az egyházmegyéket átadó püspökök, illetve képviselőik elé olyan tervezetet tettek, mely három román egyházmegyéből (Gyulafehérvár-Fogarás, Szamosújvár és Nagyvárad) összesen 104 parókiát átsatolását irányozta elő.¹⁰ Ezek fele, 52 a Nagyváradai Egyházmegyéből került volna át a tervezet szerint a Hajdúdorogi Egyházmegyébe. Ez azt jelentette volna, hogy Demetriu Radu püspök elveszítette volna egyházmegyéje egyharmadát. A részletek ismeretében a román püspökök hevesen ellenezték a kivitelezést. Az ellenállást érthető módon Radu püspök vezette, aki a beteg Victor Mihályi gyulafehérvár-fogarasi érsek-metropolita távolléte miatt rangidősnek számított. A tárgyaláson szintén jelen lévő Vasile Hossu, kinevezett szamosújvári püspök engedékenyebb volt, de ő maga is túlzásnak tartotta az átadandó parókiák számát. A román tárgyalófelek több esetben – különösen a bihari régióban – vitatták egy-egy parókiát magyar jellegét és kétségbe vonták a magyar kormány módszerét, melynek alapja nem az anyanyelv, hanem a beszélt és értett nyelv volt.

Az átsorolandó parókiák kiválasztásának alapelvei egy másik szempont miatt is külön figyelmet érdemelnek. A döntéshozók a kormányzat által – a népszámlálási statisztikák alapján – magyar görögkatolikusként számon tartott hívek mintegy 40 százalékat nem is akarták besorolni a Hajdúdorogi Egyházmegyébe. Egészen feltűnő, hogy például azok a kárpátaljai magyar görögkatolikus közösségek, melyek 1990-ben 45 év szovjet ildőzés és azt megelőzően 25 év csehszlovák elnyomás után is megőrizték magyar identitásukat, soha nem voltak a Hajdúdorogi Egyházmegye parókiái. Ezt csak

⁸ *Raymund Netzhammer*, 1. kötet, 350–351.

⁹ Éppen ellenkezőleg: „rokonszenvvel üdvözöltük az elképzelést” („salutammo con simpatia l’idea mentovata”) – ismerik el egy későbbi tiltakozó levelükben: A román püspökök levele Alessandro Bavona bécsi nunciushoz, Budapest, 1911. november 10. VÉGHSEŐ Tamás: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1906–1912.*, Nyíregyháza 2019, (Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/2), (a továbbiakban *Források, II/4/2*), 363–365., 364.

¹⁰ A február 8-i tárgyalás jegyzőkönyve: *Források, II/4/2*, 411–414.

részben magyarázza az a tény, hogy az új egyházmegye határainak megállapításakor a területi folytonosság elvét is követték, ezért egyes „szörvány” parókiák kimaradhattak.¹¹ Ugyanakkor nem kevésbé feltűnő módon az új egyházmegyébe besoroltak mintegy 25-30 ezer, a bihari régióban élő román hívőt is, ami szintén magyarázatra szorult.

Ennek a sajátos kivitelezésnek egyértelműen politikai okai voltak.¹² A kormányzat ugyanis nem tartotta célszerűnek, hogy az új egyházmegyébe minden magyar görögkatolikus közösség bekerüljön, mivel ez azt eredményezte volna, hogy az anya-egyházmegyék tisztán nemzetiségi jelleget öltöttek volna. Ez a gondolat egyáltalán nem volt újdonság. Évtizedekkel korábban Tisza Kálmán miniszterelnök nyíltan kijelentette, hogy éppen emiatt – szinte egyedülként a politikai elit soraiban – ő egyáltalán nem támogatja egy magyar görögkatolikus egyházmegye felállítását.¹³ Az volt tehát a politikai cél, hogy a nemzetiségi egyházmegyékben jelentős számban maradjanak magyar identitású görögkatolikus hívek, akik elősegítik a további asszimilációt. A mesterterv szerint annak érdekében, hogy a román egyházmegyékben maradt magyar görögkatolikusok nyelvhasználati jogait püspökeik biztosítsák, a döntéshozók a Hajdúdorogi Egyházmegyébe soroltak olyan közösségeket is, melyek román identitású közösségek voltak. Vagyis olyan helyzetet kívántak teremteni, mely egyfajta együttműködésre kényszeríti a román püspököket a hajdúdorogi püspökkel. Ha a román püspökök „jól bánnak” a magyar hívekkel, akkor a hajdúdorogi püspök is „jól fog bánni” a román híveivel.

Ezen a ponton nem árt felidézni, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítását a magyar görögkatolikusok azért szorgalmazták, hogy erős egyházszervezeti támogatással el tudják érni azt az egyszerű lelkipásztori célt, hogy a magyar anyanyelvű bizánci rítusú katolikusok az általuk értett nyelven imádkozhassanak templomaikban, ahogyan azt román és ruszin hittestvéreik is tehették. Nem akartak többet, mint ami másoknak megadott, s legfőképpen nem akartak más görögkatolikus közösségek rovására érvényesülni. Az olyan nemzetpolitikai célok, mint az asszimilációs nyereség vagy az etnikai arányok megváltoztatásának gondolata, távol álltak a magyar görögkatolikusok vezetőinek döntő többségétől, akiket nem is vontak be az új egyházmegyével kapcsolatos tárgyalásokba.¹⁴ Ettől függetlenül a sajátos politikai árukapcsolás megtörtént és hosszú évtizedekre megbélyegezte a Hajdúdorogi Egyházmegyét.

A román püspökök időhúzásba kezdtek és elkeseredett harcot folytattak azért, hogy a román egyházmegyékből átsorolandó parókiák számát a lehető legkisebbre csökkentsék.¹⁵ Ebben értek is el eredményeket, hiszen végül 104 helyett 83 parókia került át-

11 Ugyanakkor bizonyos esetekben ezt is figyelmen kívül hagyták: pl. bekerült az új egyházmegyébe a nagyváradi rutén rítusú parókia annak ellenére, hogy a város a Nagyváradi Egyházmegye székhelye volt. De felidézhetjük Makó példáját is, mely földrajzilag szintén távol esett az egyházmegye központi területeitől.

12 Lényegében ezt ismeri el Tisza István miniszterelnök parlamenti felszólalásában 1913. december 5-én. *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója*, Huszadik kötet Budapest 1914, 426.

13 Tisza Kálmán ezt az álláspontját az 1881. évi meghíusult egyházmegye-alapítási kísérlet alkalmával fejtette ki. Vö. Drohobeczky Gyula kőrösi püspök levele XIII. Leó pápához, 1897. január 26. *Források*, II/4/1, 280–289., 284.

14 Ezt Szabó Jenő, a Görög Szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottságának elnöke sérelmezte is: SZABÓ Jenő: *A román nyelv sérelme*, SZABÓ Jenő: *A görög-katolikus magyarság utolsó kálvária-útja, 1896–1912*. Budapest, 1913, 505–508., 505.

15 Egészen szürreális, hogy a mindössze 89 hívőt számláló oláhzásódi parókia hovatartozásáról diplomáciai táviratok útján hetekig zajlott az egyeztetés Budapest (Vallás- és közoktatási Minisztérium), Bécs

sorolás román egyházmegyékből.¹⁶ Sokáig abban is reménykedtek, hogy hathatós pártfogójuk, Ferenc Ferdinánd eléri a Szentszéknél az egész terv elhalasztását.¹⁷ X. Piusz pápa azonban ragaszkodott ahhoz, hogy Ferenc József személyes kérését végrehajtsa. Államtitkára, Merry del Val bíboros leszerelt minden ellenkezést, ami elsősorban a románbarát Girolamo Gotti bíboros vezette Propaganda Fide Kongregáció részéről jutott kifejezésre.¹⁸

A Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának bejelentése (Ferenc József rendelete 1912. május 6-án, majd pedig X. Piusz pápa *Christifideles graeci* kezdetű bullája június 8-án) korábban nem ismert tiltakozási hullámot indított el a román görögkatolikus körében. Egymást követték a kisebb-nagyobb tiltakozó gyűlések, felterjesztések, kérvények az érintettek részéről. „*Zúzzuk össze a hajdudorogi monstrum fejét!*” – buzdított ellenállásra az aradi Romanul.¹⁹ 1912. szeptember 15–18. között a bécsi nunciatúrára a heves indulatokat kezdetleges latinsággal és olaszszággal megfogalmazó táviratok érkeztek az átszotolt román egyházközségek egy részéből.²⁰ A tiltakozó iratok mind ugyanazt juttatták kifejezésre: alapítson a magyar kormány és a Szentszék görögkatolikus egyházmegyét a magyaroknak, de őket hagyják békén. Ragaszkodnak addigi egyházi kereteikhez, s legfőképpen ragaszkodnak a román liturgikus nyelvhez, amit az alapító bulla értelmében még három évig használhattak, s utána át kellett volna térniük az ógörögre. A tiltakozások sajátos mozzanata az, hogy a nyíradonyiak Radu püspöknek, a nagykászoniak pedig Mihályi érseknek magyarul írt levélben fejezik ki ragaszkodásukat a román liturgiához. Sőt, a nagykászoniak azt is egyértelműsítik, hogy magyarul és nem románul írt választ várnak a főpásztoruktól, hogy azt ők is megértsék, ne csak a papjuk.²¹

A tiltakozások hamarosan a tettlegességig fajultak. A Hajdúdorogi Egyházmegye első főpásztora Papp Antal munkácsi püspök lett apostoli kormányzóként. Megbízásából Jaczkovics Mihály hajdúdorogi külhelynök 1913 tavaszán kánoni látogatást tett a tiltakozó egyházközségekben. Kismajtényban támadás érte, s csak a csendőrség védelme alatt tudott a helyszínről elmenekülni.²²

A kedélyeket némileg az a bejelentés csillapította, mely szerint a kormány készen állt a Christifideles bulla revíziójára és hajlandó volt felülvizsgálni az új egyházmegyébe sorolt parókiák listáját, figyelembe véve az érintettek tiltakozását is. A Hajdúdorogi

(Külgügyminisztérium) és Róma (Államtitkárság) között. *Források, II/4/2*), 624., 628–629., 655.

16 A nagyváradiból 44, a gyulafehérvár-fogarásiból 35, a szamosújváriból 4.

17 A trónörökös a neves történész, Ludwig von Pastor, a római Osztrák Történeti Intézet igazgatója útján próbálta meg befolyását érvényesíteni. Ludwig FREIHERR VON PASTOR (1854–1928): *Tagesbücher – Briefe – Erinnerungen*, Herausgegeben von Wilhelm Wühr. Heidelberg 1950, 548–549.

18 A Propaganda Fide Kongregációt az Államtitkárság teljesen kikapcsolta a tárgyalásokból, s ez mély nyomokat hagyott a tisztségviselőkben. A Propaganda Fide keleti szekciójából 1917-ben létrehozott Keleti Kongregáció évtizedeken át ellenszenvvel viseltetett a Hajdúdorogi Egyházmegye iránt.

19 A cikk magyar fordítása a Munkácsi Egyházmegye levéltárából: VÉGHSEŐ Tamás: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1912–1916*. Nyíregyháza, 2019, (Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/3), (a továbbiakban *Források, II/4/3*), 275–277.

20 *Források, II/4/3*, 141–143.

21 A nyíradonyiak levele: *Források, II/4/2*, 702–703. A nagykászoniak felterjesztése: *Források, II/4/3*, 722–723. Érdekes, hogy Mihályi érsek az unokaöccsével, Mihályi Péter országgyűlési képviselővel is magyarul levelezett. Miközben az érsek egyházi, a Román Nemzeti Párt képviselője pedig politikai szinten küzdött a románság jogaiért, családi környezetben természetesnek tartották, hogy magyarul társalognak és levelezzenek.

22 *Források, II/4/3*, 342–357.

Egyházmegye revíziójának kérdése bekerült a Tisza István által kezdeményezett magyar-román tárgyalások, az úgynevezett román-paktum napirendi pontjai közé is. Az a konszenzusos megállapodás született, hogy az első hajdúdorogi püspök hivatalba lépése után az új főpásztor részvételével megkezdődik a revízió.

Az új egyházmegye első püspöke, Miklósy István zempléni főesperes ugyan már 1913 áprilisában megkapta kinevezését, a felszentelésére csak 1913. október 5-én került sor Hajdúdorogon. Miklósy püspök ideiglenesen Debrecenbe költözött és a helyi iparkamara épületében bérelt helyiségeket az egyházmegyei központ számára. Felszentelése és beiktatása után néhány héttel a román püspökök és a sajtó szorgalmazni kezdte a revíziós tárgyalások megkezdését, de Miklósy püspök újabb és újabb indokkal húzni kezdte az időt. Végül 1914. január 13-án Az Est című országos napilapnak adott interjújában kijelentette, hogy ellenzi a Tisza István miniszterelnök által kezdeményezett román paktumot, s félreérthetetlenül ország-világ tudomására hozta: „*mint magyar ember ebből az egyházmegyéből, a melynek élére a király ő felsége és a pápa ő szentsége állított, egy talpalatnyi földet sem fogok átengedni a románoknak*”.²³

Miklósy püspök kijelentése ismét felkorbácsolta az indulatokat, de a püspök nem gondolta meg magát. Az 1914. február 7-ére meghirdetett tárgyaláson nem jelent meg, hanem maga helyett egy, a revíziót elutasító nyilatkozatot küldött. Álláspontja szerint a revíziónak immár nem volt jogalapja, mivel a „*lekiismeretlen egvének*” által keltett zavargások megszűntek és a megtévesztett és megfélemlített hívek megnyugodtak.²⁴

Ferenc Ferdinánd trónörökös utasítására február 17-én a magyarországi románok képviselői visszaléptek a magyar-román megegyezést előkészítő tárgyalásoktól. Ezt követően az események drámai fordulatot vettek. Február 23-án postacsomagba rejtett pokolgép robbant a hajdúdorogi püspök debreceni székhelyén, megölve Jaczkovics Mihály helynököt, Slepkovszky János püspöki titkárt és Csath Sándor egyházmegyei jogtanácsost. Miklósy István püspök – a merénylet célpontja – csak kisebb sérüléseket szenvedett.²⁵ A merénylet végrehajtóit – az orosz-román Ilie Cataraut és Timoftei Kirilowot – ugyan viszonylag gyorsan azonosították, az egyre feszültebb nemzetközi helyzet és a román hatóságok bűnpártolása²⁶ nem tette lehetővé kézre kerítésüket. A román görögkatolikus közösségek felháborodását és a magyar-román tárgyalások kudarcát a háborúra készülő Oroszország titkosszolgálatá, az Ochrana próbálta meg kihasználni. A terrorakció megrendelői arra számítottak, hogy a debreceni merénylet kirobantja a magyarországi románok fegyveres felkelését. Ebben csalódnuk kellett, mivel a merénylet a magyarországi román közvéleményt is elborzasztotta.

A drámai fordulat után megváltozott a kormány álláspontja. A revíziót már csak viszonzossági alapon volt hajlandó végrehajtani. Vagyis a román egyházmegyékhez visszacsatolandó parókiák helyett olyan magyar jellegű parókiákat kértek, melyek erede-

23 Miklósy püspök tiltakozik a román paktum ellen. Az Est 1914. január 13. sz., 2.

24 Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszternek, Nyíregyháza, 1914. február 6. *Források, II/4/3*, 602–603.

25 A merényletről: KATKÓ Márton: *Az 1914-es debreceni merénylet*. Symbolae. A görög katolikus örökség-kutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai, szerk. Végheő Tamás, (Collectanea Athanasiana I. Studia, 3.) Nyíregyháza 2010, 289–321.

26 Alexandru Marghiloman román politikus (1918-ban miniszterelnök) emlékirataiban feljegyezi, hogy Károly király elismerte előtte, hogy Cataraut a román hatóságok menekítették ki. Idézi: HORVÁTH Jenő: *A millenniumtól Trianonig. Huszonöt év Magyarország történetéből, 1896–1920*. Budapest 1939, 140.

tileg földrajzi fekvésük miatt nem kerültek be az alapító bullába.²⁷ Ezzel egyidejűleg több erdélyi nagyvárosban is szervezkedni kezdtek a magyar görögkatolikus hívek és kérték felvételüket a Hajdúdorogi Egyházmegyébe.²⁸ Ezzel kezdett valóra válni a román görögkatolikus püspökök legnagyobb aggodalma. Kezdetől fogva tartottak ugyanis attól, hogy az új magyar görögkatolikus egyházmegye újabb és újabb közösségeket fog magához csábítani.²⁹ A viszonyosságra épülő revízió a román görögkatolikusok számára semmilyen előnnyel sem járt, ezért arra nemet mondtak, ami a kormányzatot nyilvánvalóan nem érte meglepetésként.

1914 tavaszára tehát látszólag nyugvópontra jutott a kérdés és a Hajdúdorogi Egyházmegye megszervezése a Christifideles graeci bullában meghatározott keretek között folytatódott tovább. Az a sérelem viszont, amit a román görögkatolikusokban a magyar egyházmegye felállításának mikéntje okozott, nem nyert orvoslatot. Ahhoz, hogy értsük ennek az orvosolatlan sérelemnek a jelentőségét, érdemes ismét Netzhammer érsek naplójához fordulunk.

A bukaresti római katolikusok főpásztorja feljegyezte ismereteit Matthias Erzberger német politikus 1916. február 16-i titkos bukaresti tárgyalásairól, melynek helyszíne az érseki palota volt. A német kormány és a központi hatalmak képviselőiben Erzbergernek az volt a feladata, hogy kapcsolatba lépjen Ferdinánd román királlyal és bírja rá arra, hogy Románia ne adja fel a semlegességet. Az érsek beszámolója szerint Erzberger azon kérdésre, hogy Romániának mi oka lenne az Osztrák–Magyar Monarchia megtámadására, Ferdinánd király azt válaszolta, hogy a Monarchia több súlyos bűnt is elkövetett a románokkal szemben. Az elsők között említette a Hajdúdorogi Egyházmegye megalapítását 1912-ben. A román király szerint ez a románokat nagyon elkésérintette, és végérvényesen a Monarchia ellen hangolta.³⁰

Mint ismeretes Erzberger titkos küldetése nem érte el a célját: 1916-ban Románia az antant oldalán belépett a háborúba és megtámadta Magyarországot. A magyarországi román görögkatolikusok püspökei és papjai ekkor még hűséget esküdtek a Szent Koronának,³¹ az 1918 őszi összeomlás után, majd pedig a román megszállás hónapjaiban viszont szembefordultak hazájukkal.

27 Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Raffaele Scapinelli bécsi nunciushoz, Budapest, 1914. március 14., *Források, II/4/3*, 662–668. A viszonyossági alapon történő revíziót Csernoch János hercegprímás is támogatta, s ennek érdekében mértékletességre és kompromisszumkészségre szólította fel Miklósy István püspököt: Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek, Esztergom, 1914. március 8., *Források, II/4/3*, 620–622.

28 Pl. az aradi magyar görögkatolikus hívek kérvénye X. Piusz pápához, Arad, 1914. március 1., *Források, II/4/3*, 638–639.

29 Erre mutat rá Mihályi metropolita Scapinelli bécsi nunciushoz küldött átiratában (Balázsfalva, 1914. április 25.), *Források, II/4/3*, 703–707.

30 Raymund NETZHAMMER, i. m. I. kötet, 606–609.

31 „Nekünk tehát nem idegen a magyar szent korona uralma. Mi nem kérjük a hangoztatott felszabadítást. Mi ragaszkodunk e hon sértetlenségéhez, mert tudjuk, hogy a jövőben is a magyar szentkorona fénye és melege van hivatva arra, hogy a magyarországi románságnak culturalis, gazdasági és politikai fejlődését biztosítsa” – mondta Demetriu Radu nagyváradi püspök a felsőházban: Főrendiházi napló, 1910. IV. kötet, XC. ülés, 1917. február 1., 302. Hasonlóképpen fogalmaztak a Szatmár vármegyei román görögkatolikus papok Romulus Marchis főesperes vezetésével 1916. szeptember 19-én: „A magyarországi románság, a történelem megeafolthatlan tanúbizonysága szerint, több mint egy évezreden át a haza igaz, hű fiaival együtt, mindig testvéri szeretet és egyetértésben védte e haza drága szent földjét minden ellenségével szemben. Soha elnyomott fajnak nem tekintette magát Szt. István első királyunk koránájának népei között. Ezt vele a lovagias magyar nemzet sohasem érezte. Avagy máskülönben miként

A szembefordulást az 1918. december 1-jei gyulafehérvári nagygyűlésen (és más kisebb gyűléseken) való részvétel mellett – nem meglepő módon – elsősorban a Hajdúdorogi Egyházmegye elleni konkrét akcióikkal fejezték ki. Romulus Marchiş nagykarolyi parókus, szatmári főesperes, aki az 1912-13. évi román tiltakozásokban is szerepet vállalt, 1918. november 16-án arról tájékoztatta Miklósy püspököt, hogy az egykor a Nagyváradi Egyházmegyéhez tartozó egyházközségek – a három nappal korábban Szatmárnémetiben tartott értekezletükön – kinyilvánították a Hajdúdorogi Egyházmegyétől való elszakadásukat és Román Nemzeti Vikariátust állítottak fel. A főesperes azt javasolta püspökének, hogy fogadja el a nép akaratát és nevezze ki őt teljhatalmú püspöki biztosnak, s ezzel elkerülheti a „*nagyobb bajt*”, vagyis a Hajdúdorogi Egyházmegye hamarosan bekövetkező teljes felszámolását.³² Miklósy püspök természetesen elutasította a javaslatot, és a bécsi nunciátúrától az engedetlen főesperes megbüntetését kérte.³³ A körülmények azonban nem neki kedveztek: hamarosan megindult a román hadsereg támadása. A Nyíregyházát elfoglaló román csapatok letartóztatták, Debrecenbe hurcolták és arra kényszerítették, hogy írásban mondjon le a román egyházmegyéktől átszatolt parókiákról.³⁴

Nagyon érdekes Demetriu Radu püspök reakciója az eseményekre, amit a bécsi nunciátúrának írt leveleiből ismerhetünk meg. Radu püspök 1918 őszétől a tél végéig Balázsfalván tartózkodott, mégpedig arra hivatkozva, hogy számára Nagyvárad nem biztonságos, mivel a 100 ezres városban mindössze 6-7 ezer a román lakosok száma...³⁵ Ugyan elismerte, hogy Marchiş főesperes lépése törvénytelen volt és rendes körülmények között súlyosan szankcionálandó lett volna, de ez nem akadályozta abban, hogy a Szentszéktől azt kérje, hogy ő lehessen ezen egyházközségek ordináriusa.³⁶ Ezt első lépésnek tekintette a helyzet „normalizálása”, vagyis az eredeti állapot visszaállítása felé. Míg korábban még a püspöki székhelyét se tartotta biztonságosnak a helybeli román-ság kis létszáma miatt, a román katonai offenzíva sikerein felbuzdulva már a Tiszáig terjeszkedő Nagy-Románia új vallási viszonyairól értekezik a nunciatusnak, amit a katolicizmus szempontjából nagyon ígéretesnek vélt. Igaz, hogy a katolikusok számaránya kedvezőtlenül fog alakulni, s a római katolikusok várhatóan nagy veszteségeket fognak elszenvedni az új Romániában, de annak demokratikus berendezkedése és az állam által

volna megmagyarázható azon határtalan hősi elszántság, azon odaadó rajongó hűség és szeretet, azon halált megvető vitézség, mit ezen rémes világháborúban eddig tanúsított a hazai román nép, vérét, életét, vagyonát, mindenét áldozva a haza védelmére? Állíthatja-e valaki tehát, hogy a magyarországi román népnek felszabadításra van szüksége? Nem volna ez a lojális magyar nemzetnek rut megrálgalmazása? Ilyen eszmével mi sohasem azonosítottuk magunkat.” Szamos, 1916. szeptember 19. sz. 2.

32 Romulus Marchiş szatmári főesperes jelentése Miklósy István hajdúdorogi püspöknek, Nagykaroly, 1918. november 16. VÉGHSEŐ Tamás: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1917–1925.* et alii, Nyíregyháza 2020. (Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/4), (a továbbiakban: *Források II/4/4*), 119–120.

33 Miklósy István hajdúdorogi püspök átírtára Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciatusnak, Nyíregyháza, 1919. január 12. *Források II/4/4*, 149–151.

34 *Források II/4/4*, 175–176.

35 „...in Granvaradino, ove noi rumeni siamo soltando 6-7 mila tra i 100.000 abbitanti...” *Források II/4/4*, 128

36 Radu Demeter váradi püspök és Vasile Suciú balázsfalvi káptalani helynök levele Teodor Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz, Balázsfalva, 1918. december 6. *Források II/4/4*, 146–148.

biztosított vallásszabadság a görögkatolikusok előtt új távlatokat fognak megnyitni és a Szent Unió ügyét soha nem látott mértékben fogják előmozdítani.³⁷

1919 tavaszán a nunciatúra nem tudott kapcsolatba lépni Miklósy püspökkel, ezért Teodoro Valfré di Bonzo nuncius engedett Radu püspök sürgetéseinek, s május 10-én a nagyváradi püspök mint apostoli kormányzó joghatósága alá rendelte a 42 nagyváradi és négy szamosújvári parókiát.³⁸ Néhány hónappal később Vasile Suciú, a gyulafehérvár-fogarasi főegyházmegye helynöke is kérvényezte a székelyföldi külhelynökség harmincöt parókiájának visszaszorolását a főegyházmegyébe, amit a nuncius július 29-én ideiglenes intézkedésként elrendelt.³⁹ A parókiák tehát de facto nagyon gyorsan visszakerültek az anyaegyházmegyékhöz, s a két világháború között de jure is megtörtént azon parókiák reintegrációja a román egyházmegyékhöz, melyek a trianoni békeszerződés értelmében Magyarország határain kívül estek.

A román főpásztorok ugyanakkor kísérletet tettek a „hajdúdorogi kérdés” végleges megoldására is. Római prokurátoruk, Alexandru Niculescu kanonok (későbbi gyulafehérvár-fogarasi érsek) 1919. március 21-én terjedelmes emlékiratot terjesztett be az Államtitkárságnak, melyben a vitatott parókiák visszacsatolása mindössze két bekezdést kapott. Az irat nagyobbik része annak bizonyítására törekszik, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye létezésének nincsen semmi jogalapja, ezért a román püspökök egy szentszéki határozatot várnak, ami megadja neki a kegyelemdöfést („*Adunque i vescovi aspettano un decreto pontificio il quale dia a questa diocesi il colpo di grazia*”). Mind a katolikus egyház jövőbeni fejlődése Romániában, mind pedig a Szentszék becsülete megköveteli, hogy igazság tétessék – véli Niculescu.⁴⁰

Ez a próbálkozás azonban nem járhatott sikerrel. A Szentszék elképzelhetetlennek tartotta, hogy visszavonjanak egy egyházmegyét megalapító pápai rendelkezést alig néhány évvel a kiadása után. Ez olyan presztízsveszteséget jelentett volna, amit megfontolni se kívántak. Egy néhány évvel korábban született dokumentum megvilágítja a sajátos kuriális gondolkodás hátterét. A Christifideles graeci bulla az ógörög nyelvet rendelte el a Hajdúdorogi Egyházmegye hivatalos nyelveként, s ennek elsajátítására három év türelmi időt adott. Ennek lejártakor 1915-ben Miklósy püspök kérvényezte a türelmi idő meghosszabbítását újabb öt évvel. Ekkor a Propaganda Fide Kongregáció vezetője, Girolamo Gotti bíboros – a Hajdúdorogi Egyházmegye megalapításának nagy ellenzője – az Államtitkárság kérésére azt a véleményt fogalmazta meg, hogy a Szentszéknek két lehetősége van: 1. elutasítja a kérést és megállapítja, hogy a Christifideles graeci bulla előírásai nem valósultak meg; 2. megadja a kért hosszabbítást. Az első megengedhetetlen – írja a bíboros –, ezért valójában csak a hosszabbítás megadása jöhet szóba, még ha a megvalósulás reménye csekély is.⁴¹ Vagyis azt kimondani vagy akár csak elismerni,

37 Radu püspök átirata Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz Balázsfalva, 1918. december 12. *Források II/4/4*, 126–127. Az 1920 utáni események nem igazolták Radu püspök várakozásait, de ő maga ezt már nem élhette meg. Szolgálatai elismeréseként Románia szenátora lett, de egyúttal ez is okozta a tragédiáját. Szélsőbaloldali terroristák 1920. december 8-án időzített bombát robbantottak a bukaresti szenátus üléstermében, s a merényletben Radu püspök is életét veszítette.

38 Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius dekrétuma, Bécs, 1919. május 10. *Források II/4/4*, 172–173.

39 Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius dekrétuma, Bécs, 1919. július 29. *Források II/4/4*, 186–187.

40 Alexandru Nicolescu kanonok, a román püspökök római prokurátorának felterjesztése Federico Tedeschini helyettes államtitkárhoz, Róma, 1919. március 21. *Források II/4/4*, 162–165.

41 Girolamo Gotti bíboros, a Propaganda Fide Kongregáció prefektusának átirata Pietro Gasparri szentszéki államtitkárnak, Róma, 1915. november 28. *Források II/4/3*, 797–798.

hogy egy pápai bulla rendelkezéseit nem hajtották végre, teljességgel elfogadhatatlan és elképzelhetetlen. Így a Christifideles graeci bulla visszavonása, vagyis a Hajdúdorogi Egyházmegye felszámolása is az elképzelhetetlen kategóriába tartozott.

Az 1912–1919 közötti évek fent ismertetett eseményei jól érzékeltetik azokat a sebeket és sérelmeket, melyeket a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításának módja okozott a magyarországi román görögkatolikusoknak. „Hajdúdorog” szitokszó lett, a „magyar görögkatolikus” pedig olyan szóösszetétel, mely sok-sok évtizeddel és generációval később is – akár a legváratlanabb élethelyzetekben is – indulatokat keltett.

Mindez azért történhetett meg, mert a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása során a döntéshozók megfeledeztek egy nagyon fontos alapelvről: *cuique suum tribuere – megadni mindenkinek a magáét*. A magyar görögkatolikus egyházmegye létrehozásával megadták a magyar görögkatolikusnak azt, ami jogosan járt nekik. Egy alapvetően lelkipásztori igény, a magyar nyelv liturgikus használatának engedélyezése volt az a cél, aminek eléréséhez szükség volt az egyházmegyére. A források arról tanúskodnak, hogy az érintettek körében konszenzus volt azzal kapcsolatban, hogy a magyar görögkatolikusoknak a méltányosság és az igazságosság jegyében jár a saját egyházmegye. A probléma akkor jött létre, amikor az egyházi szempontokhoz politikai elképzelések kapcsolódtak, melyek a román görögkatolikusok vonatkozásában felülírták a méltányosság és az igazságosság szempontjait. Egy bő évszázaddal az események után kijelenthetjük, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegyét fel lehetett volna állítani a román görögkatolikusok szempontjainak tiszteletben tartásával is.

Láthattuk, hogy a cuique suum figyelmen kívül hagyása, mint minden rossz cselekedet, nem maradhatott következmények nélkül. Csak néhány évnek kellett eltelnie és azok a román görögkatolikusok, akik korábban a sérelmeket elszenvettkék, bosszútól hajtva maguk is hasonló álláspontra helyezkedtek, s elvitatva a magyar görögkatolikusok jogát a saját egyházmegyéhez, kicsiben elővételezték mindazt, ami 1920 után a határokon kívül rekedt magyarságra várt.

A Hajdúdorogi Egyházmegye tehát túlélte a vészterhes idöket és – igaz, parókiáinak felét elveszítve – átmentette a görögkatolikus egyházszervezetet a trianoni Magyarországra. Az új határok kijelölése után ugyanis a Hajdúdorogi Egyházmegye nyíregyházi székhelyén kívül az összes görögkatolikus püspöki székhely az utódállamokhoz került. Ez azt is jelenti, hogy ha a magyar görögkatolikus egyházmegye felállítása valamilyen oknál fogva 1912-ben meghiúsult volna, 1920 után mindenképpen létre kellett volna jönnie az új határokon belül maradt 105⁴² görögkatolikus parókia számára.

Bár a kortársak is erre számítottak, a határokon belül maradt 23 nem hajdúdorogi parókia nem került automatikusan az egyetlen magyarországi görögkatolikus püspök joghatósága alá. A két román egyházmegyéhez tartozó parókia felett 1935-ig Siegescu József pápai prelátus személyében püspöki helynök gyakorolt joghatóságot, s csak ezt követően kerültek besorolásra a Hajdúdorogi Egyházmegyébe.⁴³ A 20 eperjesi és egy munkácsi parókiából pedig a Szentszék 1924. július 1-jei hatállyal létrehozta a Miskolci Apostoli Kormányzóságot. Ennek a meglepő döntésnek az elsődleges oka az a ma már kevésbé ismert tény volt, mely szerint a Hajdúdorogi Egyházmegye rítusa – a Szentszék

42 A 105 parókia közül 82 hajdúdorogi, 20 eperjesi, 1-1 munkácsi, lugosi és nagyváradai egyházmegyé volt.

43 Siegescu egyben a magyarországi románok ügyeivel megbízott kormánybiztos is volt.

értelmezése szerint – a „tisztá görög” volt (*ritus graecus purus*), míg az eperjesi és a munkácsi egyházmegyes parókiák rutén, a nagyváradai és a lugosi parókiák pedig román rítusúak voltak. Másrészt pedig a Szentszéknek bizonyos személyi kérdéseket is figyelembe kellett vennie. Köztudott, hogy katolikusellenes csehszlovák kormány törekedett a „magyar világban” kinevezett püspökök eltávolítására. Az már kevésbé ismert, hogy az új Csehszlovákia keleti részein az úgynevezett „skizmatikus mozgalom” támogatásával a görögkatolikus egyház meggyengítését is elősegítette. A térség két görögkatolikus főpásztora, a tragikus sorsú Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi püspök a csehszlovák kormány szemében persona non grata lett.

Novák püspököknek a Szentszék konzultori tisztségét ajánlott a Keleti Kongregációban, de az a fiatal püspök elutasította. Budapesten telepedett le, ahol egyre nehezebb anyagi helyzetbe sodródott. 1932-ben mindössze 53 évesen hunyt el.⁴⁴

Papp Antal munkácsi püspök ezzel szemben kitartott és ungvári székhelyén maradt.⁴⁵ Mivel megtagadta az állameskü, a csehszlovák kormány nyomás alá helyezte a Szentszékét és eltávolítását kérte. A püspök helyzetét nehezítette, hogy a skizmatikus mozgalom egyházmegyéjében látványos sikereket ért el, amivel szemben tehetetlennek bizonyult. Hiányos ruszin nyelvtudása nem tette lehetővé, hogy a megtámadott parókiákat meglátogatva a helyszínen vegye fel a küzdelmet. Papp Antal püspök 1924 elején római látogatása során személyesen is beszámolt egyházmegyéje állapotáról.⁴⁶ Ezt követően a Szentszék a lemondását kérte. Papp Antal püspök azonban ezt nem tette meg. Ekkor a Szentszék olyan megoldást választott, ami kiváltotta a magyar kormány és a közvélemény felháborodását. Francesco Marmaggi prágai nuncius az Államtitkárság utasítására 1924. június 4-én dekrétumot adott ki, melyben XI. Piusz pápa Papp Antalt küzikei címzetes érsekké nevezte ki, a Magyarországon maradt eperjesi és munkácsi egyházmegyes parókiák számára Apostoli Kormányzóságot létesített, ennek élére 1924. július 1-jei hatállyal kormányzóként az újonnan kinevezett címzetes érseket állította, illetve ugyanezen hatállyal a munkácsi püspökséget megüresedettnek nyilvánította.⁴⁷

A magyar kormány erőlyesen tiltakozott mind a döntés, mind pedig annak kivitelezése ellen, hiszen az a helyzet állt elő, hogy magyarországi parókiákról a magyar kormány megkérdezése nélkül döntött a Szentszék, ráadásul egy ellenséges állam nunciusán keresztül. Budapest értékelése szerint, amit a sajtó bőséges terjedelemben ismertetett,⁴⁸ a Szentszék ezzel a lépéssel a Magyarországgal szemben ellenséges Csehszlovákia pártjára állt. A diplomáciai csörték még több mint egy évig tartottak, de végül 1925. szeptember 11-én a csehszlovák hatóságok jelentős rendőri erők felsorakoztatása és nagy sajtónyilvánosság mellett Papp Antal érseket az országból kiutasították és Magyarországra áttoloncolták.⁴⁹ Az érsek először Budapestre ment, majd Miskolcra költözött, bár

44 Temetését Krajnyák Gábor, a Rózsák terei parókia káplánja végezte a Fiumei úti temetőben. Sírját az 1960-as években felszámolták.

45 VÉGHSEŐ Tamás: *Az Apostoli Szék és a magyar görögkatolikusok kapcsolata a két világháború között*. In: Fejérdy András szerk.: *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatai 1920-2015*. Budapest-Róma 2015, 147–172.

46 Francesco Borgongini Duca, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja titkárának feljegyzése a Papp Antal munkácsi püspökkel folytatott megbeszéléséről: *Források II/4/4*, 590–591.

47 A dekrétum szövege: *Források II/4/4*, 654.

48 Pl. Szózat, 1924. június 15.: „Boszorkánypör a munkácsi görögkatolikus püspök ellen. Cseh denunciació a Vatikánál – Hogyan akarja Prága behódoltatni az Erdőskárpátok népét”

49 Az intézkedés hivatalos dokumentumai: *Források II/4/4*, 761–767.

maga a város a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez tartozott. 1925. október 27-én vette át a kormányzás irányítását. Létrehozta a káptalant helyettesítő konzultori testületet. A magyar kormány – némi habozás után – hozzájárult ahhoz, hogy a tapolcai apátság javadalmát, melyet munkácsi püspökként személyhez kötött javadalomként élvezett, megtarthassa.

A Miskolci Apostoli Kormányzás létrehozásával kialakult a Trianon utáni magyar görögkatolikus egyházszervezet, mely mintegy 90 évig változatlan formában maradt fenn. Ezen évtizedek jelentős részében a görögkatolikus közösségek a megmaradásért és a túlélésért küzdöttek. Az 1989/90-es rendszerváltást követő időszak azonban olyan fellendülést hozott magával, mely 2015-ben a magyarországi görögkatolikus egyházszervezet jelentős átalakulásához vezetett. Március 19-én Ferenc pápa az *In hac suprema* kezdetű apostoli konstitúcióval létrehozta Magyarország bizánci rítusú katolikus híveinek Sajtójogú Metropolitai Egyházát, rövid elnevezéssel a Görögkatolikus Metropóliát. A Hajdúdorogi Egyházmegyét főegyházmegyei, a Miskolci Apostoli Kormányzóságot egyházmegyei rangra emelte és új egyházkormányzati egységként létrehozta a Nyíregyházi Egyházmegyét.

Az a történet tehát, mely 1912-ben a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításakor sajátos viszonyok között, de mégiscsak egy egyházkormányzati átszervezésként indult, egy évszázaddal később egy sajátjogú egyház létrejöttéhez vezetett. A magyar görögkatolikusok egyháza napjainkban egyike a 23, a Római Apostoli Székkal teljes kánoni egységben lévő keleti katolikus egyháznak.

